

Henning Bergenholtz:

Bryder Dansk Sprognævn den danske sproglov? Sprogpolitik i teori og praksis.

1. Sprogpolitik

I løbet af anden halvdel af 1900-tallet blev der dannet en række nye komposita med stammen *-politik*, fx *uddannelsespolitik*, *børnepolitik*, *kvindepolitik*, *miljøpolitik* og *udlændingepolitik*. Disse orddannelser relaterede sig til bestemte områder, som internationale, nationale eller kommunale politiske beslutningsprocesser fokuserede på. Fra slutningen af 1980-erne blev denne orddannelsestype i tiltagende grad udvidet til også at omfatte planlægning og afgørelser i firmaer, foreninger, skoler og andre ikke-politiske grupperinger, fx *seniorpolitik*, *rygepolitik*, *alkoholpolitik* og *stresspolitik*. Samtidig med sidstnævnte udvikling har ældre rent politiske termer fået en udvidet anvendelse til ligeledes at omfatte planlægning og afgørelser i firmaer osv. Det er en sproglig og også samfundsmæssig udvikling, som ikke kun har fundet sted i det danske sprog henholdsvis i Danmark.

Et af disse ord, som har fået et udvidet brugsomfang, er *sprogpolitik*. Termen hører således ikke til nydannelserne, men det er i de senere år blevet et slags modeord, som man i international, national og organisatorisk sammenhæng ikke kan komme udenom. De forskellige tiltag er i mange tilfælde kendetegnet af tale om sprogpolitik uden en nærmere præcisering af betydningen. Man kan i virkeligheden skelne mellem mindst to hovedtyper, alt efter, om det drejer sig (a) om valg af et eller flere sprog og herved også bortvalg af et eller flere sprog eller (b) om valg inden for et givet sprog. Den første type vil jeg kalde **generel sprogpolitik**, den anden **sprogspecifik sprogpolitik** eller kort **specifik sprogpolitik**. Begge hovedtyper kan igen deles op i undertyper:

Generel sprogpolitik

(1) Multisproglighed i international sammenhæng

Hermed menes valg af sprog i internationale organisationer som FN, Nato, EU, Røde Kors og i internationale koncerner. Der vil her ofte være tale om forskellige valg til forskellige sammenhænge.

(2) Mono- eller multisproglighed i koncern-, firma- eller organisationssammenhæng

Hermed menes valg af sprog i koncerner, i firmaer, universiteter og andre organisationer i et bestemt land, når der opstår nødvendighed for at vælge et bestemt eller flere arbejds-, forhandlings- og/eller dokumentationssprog. Det kan fx være tilfældet, hvis en stor del af medarbejderne, de studerende eller samarbejdspartnerne ikke behersker nationalsproget i det pågældende land. I lande med mere end et nationalsprog må sådanne valg både i privat og offentlig regi ses i sammenhæng med undertype (3). Ved internationale koncerner med hovedsæde i det pågældende land må valgene ses i sammenhæng med undertype (1).

(3) Multisproglighed i national eller regional sammenhæng

Hermed menes valg af sprog i forskellige officielle sammenhænge, som det er nødvendigt at foretage i lande med flere officielle sprog, fx Østrig, (sml. hertil ”Klagenfurter Erklärung zur österreichischen Sprachenpolitik, 27. Oktober 2001”). Dermed menes også valg af det eller de sprog, undervisningen i de forskellige fag på de forskellige uddannelsesstrin skal foregå på.

(4) Multisproglighed i national sammenhæng i relation til sprogundervisning

Hermed menes valg af de sprog, der skal eller kan vælges i selve sprogundervisningen. Hertil hører også valg eller fravalg af undervisning i indvandreres og flygtninges modersmål.

(5) Forsvar for et eller flere nationalsprog

Hermed menes den form for sprogbevarende eller puristisk sprogpolitik, der fx udøves på Island og på Færøerne. Hertil hører også dele af den nordiske sprogpolitik, som vil støtte en fælles sprogudvikling og en gensidig forståelse for sprogforholdene i Norden.

(6) Angreb på nationalsprog

Hermed menes de tilfælde, hvor et bestemt sprog forbydes eller bliver frataget dele af sit hidtidige brugsområde, som det kendes fra besatte, erobrede eller koloniserede områder, fx i tyrkisk Kurdistan.

Specifik sprogpolitik

(7) Generelle forslag til opnåelse af bedre kommunikative vaner

Hermed menes generelle forslag til at opnå et bedre sprog, særligt i forbindelse med skriftlig tekstproduktion. Sådanne forslag er udarbejdet af enkelte organisationer, koncerner og firmaer. Det drejer sig om modtagerorienterede råd i relation til brugen af fx fagord, fremmedord, komposita, verbalsubstantiver, passive eller aktive sætninger, enkle eller komplekse konstruktioner og valg af sætningslængde. Hertil kommer råd om formulering af overskrifter og om layout. Herunder hører også råd om mundtligt sprog, som de fx indgår i Danmarks Radios sprogpolitik (http://www.dr.dk/generelt/omdr/laes/andet_inf/artikler/sprogpol.htm).

(8) Deskriptive, proskriptive eller præskriptive forslag om konkrete sproglige fænomener

Hermed menes rådgivning og normerende beslutninger på nationalt eller regionalt niveau, fx af et bestemt lands sprognævn eller et organ sammensat af repræsentanter fra flere lande, som har det samme officielle sprog, som det fx er sket med beslutninger om den tyske retskrivning. Tilsvarende har enkelte firmaer eller organisationer foretaget konkrete beslutninger om bestemte enkeltproblemer ved brugen af arbejdsprog; det sidste er bl.a. tilfældet ved flere aviser, som tilstræber en ensartet sprogbrug i den enkelte avis. Det gælder fx også en telekommunikationsvirksomhed, der har besluttet at flektere ordet *modem* på følgende måde: *et modem, modemet, modemer, modemerne* (og ikke *modemmet, modemmer, modemmerne*). Det gælder også for flere elektricitetselskaber, der altid skriver *kraftvarmeværk* (og ikke *kraft-varmeværk* eller *kraft-varmeværk*). De præskriptive (foreskrivende) henholdsvis proskriptive (anbefalende) beslutninger drejer sig dels om klart definerede enkeltområder som fx kommasætning, forkortelser eller brug af bindestreger dels om enkeltordsnormering. I denne sammenhæng udarbejdes der oftest en firmaintern ordliste og på nationalt plan en ordbog.

Det er denne form for sprogpolitik, der tematiseres i dette bidrag.

2. Den officielle danske specifikke sprogpolitik

I Danmark foreligger en situation, der adskiller sig væsentligt fra den officielle specifikke sprogpolitik i de fleste andre vestlige lande. Danmark har med Lov nr. 332 af 14.5.1997 fået en lov om dansk retskrivning, også kaldet retskrivningsloven. Denne lov og den dertil hørende bekendtgørelse trådte i kraft den 1. august 1997, samtidig trådte også Lov nr. 320 om Dansk Sprognævn (sprognævnsløven) i kraft. Begge love blev behandlet under ét i Folketinget og må også indholdsmæssigt ses som sammenhængende. Set ud fra et leksikografisk synspunkt må retskrivningslovens § 1 siges at være helt unik, idet en konkret ordbog får lovmæssig status:

§ 1 Dansk retskrivning fastlægges af Dansk Sprognævn og offentliggøres i Dansk Sprognævns retskrivningsordbog.

Stk. 2. Ved fastlæggelse af dansk retskrivning følger Dansk Sprognævn de regler, der er fastsat i eller i medfør af lov om Dansk Sprognævn.

Loven omhandler som sagt dansk retskrivning, men fastlægger ikke helt entydigt, hvad der forstås ved retskrivning. Der tales dog om "stave- og tegnsætningsformer" som eksempler på "mulige retskrivningsformer". Med retskrivning menes tilsyneladende **ortografi** og

interpunktion (tegnsetning). Svarende til en sådan forståelse foretages der i sprognævnsløven en adskillelse mellem det danske sprog og dansk retskrivning:

§ 1 Dansk Sprognævn har til opgave at følge det danske sprogs udvikling, at give råd og oplysninger om det danske sprog og at fastlægge den danske retskrivning.

Dette kan derfor kun forstås på følgende måde: Dansk Sprognævn fastlægger den danske retskrivning, dvs. regler for og enkeltheder om dansk ortografi og interpunktion, og giver råd om det danske sprog, dvs. om syntaktiske, semantiske og morfologiske problemer, herunder således også om fleksionsmorfologiske problemer. Interpunktionstegn kan naturligvis ikke optræde som opslagsord, de må beskrives i ordbogens omtekst. Ortografiske grundregler kan også behandles i omteksten, men skrivemåder af enkeltord vil først og fremmest blive fastlagt gennem angivelser til de enkelte lemmategn i lemmalisten. Der kan ud over den ortografiske angivelse være yderligere angivelser, men oplysning om skrivemåden er det centrale i en retskrivningsordbog, også i den danske officielle retskrivningsordbog. I lingvistikken skelnes traditionelt mellem ortografi og interpunktion som to forskellige områder, men de behandles normalt under ét, i grammatiker er interpunktion ofte et afsnit i kapitlet ortografi. Denne opfattelse af **retskrivning** som synonym med **ortografi** + **interpunktion** svarer således til den gældende lingvistiske terminologi, både i international, nordisk og dansk videnskabelig terminologi (sml. Bergholtz/Mugdan (1979) og den leksikografiske definition i *NLO*), den svarer også til sprogbrugen i almensproglig sammenhæng (sml. hertil de leksikografiske definitioner i to store almensproglige ordbøger):

rettskrivningsordbok ordbok der formålet er å angi ordenes rettskrivning ifølge en viss norm
 – Rettskrivningsordboken kan som regel karakteriseres som samtidsspråklig, synkron, standardspråklig og normativ. – Foruten lemmalisten kan megastrukturen omfatte avsnitt med rettskrivningsregler, oppstillinger over korrekturtegn, tegnsetningsregler osv. – Makrostrukturen er som regel alfabetisk. – Lemmalisten består i enkelte tilfeller ikke bare av skrivemåter som samsvarer med normen: visse rettskrivningsordbøker tar også med vanlig feilskrevne former, med henvisning til de riktige. Iblant angis også orddelingsmulighetene i oppslagsordene. – Mikrostrukturen kan variere, men normalt oppgis foruten skrivemåten også ordklasse, genus, bøyning, uttale av visse ord (særlig fremmedord) osv. (NLO)

rättstavning subst. det att återge (visssa) ord i ett språk i skrift med vedertagen stavning ... BET.NYANS.: om regelsystem etc. för detta {SYN. ortografi} (NATIONALENCYKLOPEDIENS ORDBOK)

Rechtschreibung, die [...] nach bestimmten Regeln festgelegte, allgemein geltende Schreibung von Wörtern, Orthographie (DUDEN-GWB)

Disse leksikografiske definitioner, som kunne udvides med et næsten uendeligt stort antal af tilsvarende ordbogsudsnit fra andre fagordbøger og almensproglige ordbøger, svarer som ovenfor nævnt også til teksten i retskrivningsloven, hvor der i § 2, stk. 2 nævnes "stave- og tegnsætningsformer" som eksempler for "mulige retskrivningsformer". Men der kendes ingen eksempler på en tilsvarende sammenkobling af ortografi og morfologi. Hverken i loven eller i bekendtgørelsen nævnes eksplicit fleksion som en del af retskrivningen. Ikke desto mindre inddrager Sprognævnet udtrykkeligt fleksion i sin egen definition af retskrivning. Nu kan man herimod indvende, at en retskrivningsordbog uden fleksionsangivelser vil have en mindre brugsværdi, hvis den skal bruges til hjælp ved tekstproduktionsproblemer. Et sådant argument viser selvfølgelig ikke, at fleksion er en del af retskrivningsloven, kun at de er angivet i den retskrivningsordbog, hvori Dansk Sprognævn er lovmæssigt forpligtet til at offentliggøre sine beslutninger om fastlæggelse af retskrivningen. Andre retskrivningsordbøger i andre lande har andre angivelsestyper: Den halvofficielle svenske retskrivningsordbog har fx også orddelingsangivelser, den mest brugte tyske både fonologiske, etymologiske, stilistiske angivelser og fagsproglige markeringer¹. Med andre ord skulle sagen være klar: Dansk Sprognævn skal give råd og vejledning om det danske sprog og fastlægge den danske retskrivning. Disse fastlæggelser skal offentliggøres i Dansk Sprognævns retskrivningsordbog.

¹ I Bergenholtz (1991) kritiserede jeg denne tyske tradition, som ikke indskrænkede sig til rene ortografiske angivelser. I stedet fremhævede jeg den danske tradition, som indskrænkede og indskrænker sig til ortografiske og fleksionsmorfologiske angivelser. Min begrundelse var, at en retskrivningsordbog ifølge titlen burde nøjes med ortografiske angivelser. Denne begrundelse var ikke velovervejet. Den rigtige begrundelse må være at relatere sig til de funktioner, ordbogen skal bruges til at udfylde. Sådanne overvejelser om brugen af en retskrivningsordbog savnes helt i forordet til *RETSKRIVNINGSORDBOGEN*. Den kritiserede tyske retskrivningsordbog er i virkeligheden velegnet til hjælp ved tekstproduktionsproblemer, hvad *RETSKRIVNINGSORDBOGEN* ikke er og måske heller ikke intenderer at være (se hertil Tarp 2002 og Bergenholtz/Vrang 2002).

Der er kun den hage ved denne tilsyneladende indlysende interpretation, at den på trods af overensstemmelse med international lingvistisk terminologi og retskrivningslovens og sprognævnens ånd og bogstav ikke deles af Dansk Sprognævn. Jeg vil her citere fra en skrivelse af 25. september 2002 til Sven Tarp og Henning Bergenholtz fra Erik Hansen, formand for Dansk Sprognævn, som tager stilling til foredrag holdt af bl.a. de to nævnte leksikografer ved en konference om danske retskrivningsordbøger den 6.6.2002 på Handelshøjskolen i Århus²:

På Dansk Sprognævns arbejdsudvalgsmøde 20.9.2002 var et af punkterne et kort referat af konferencen om danske retskrivningsordbøger i Århus 6.6.2002.

Arbejdsudvalget besluttede, kun at kommentere et af de problemer der blev forelagt på konferencen, nemlig jeres anfægtelse af Sprognævnets ret til at normere mht. bøjning og orddannelse.

Så længe der har eksisteret officielle danske retskrivningsordbøger, har glosen retskrivningsordbog betydet 'en bog som oplyser stavning af ordene i det centrale ordforråd, herunder også ordenes bøjningsformer og skrivemåde i sammensætninger og afledninger'. Ordet er ikke defineret i ODS, idet redaktionen formentlig har fundet at ordets betydning er uproblematisk.

Skulle ordet retskrivningsordbog betyde noget andet, ville det udtrykkelig være nævnt i retskrivningsloven 1997.

Dansk Sprognævn har således ikke overtrådt sine beføjelser ved at normere stavningen af bøjningsformer eller ved at give præskriptive oplysninger om sammensætning og afledning.

Det er teoretisk muligt, at der foreligger en særlig dansk tradition, dog næppe sandsynligt. Det afgørende er ikke *retskrivningsordbog*, men *retskrivning*, som ODS definerer helt i overensstemmelse med den lingvistiske terminologi:

retskrivning [...] den rette skriftlige gengivelse (v.hj. af bogstaver) af ord

Det er ubestridt, at en retskrivningsordbog kan indeholde morfologiske, syntaktiske eller semantiske angivelser. Det er også ubestridt, at Dansk Sprognævn kan normere "stavningen af bøjningsformer". Det afgørende er, om Dansk Sprognævn efter loven er berettiget til at

² Ved konferencen blev der holdt følgende foredrag: Sven Tarp: Hvad bruger man retskrivningsordbøger til? – Thomas Breinstrup: modersmåltid - en sammenkøbt ret – Rolf Bagger: Sproget slutter som en handske - eller gør det stadig det? Om behovet for et fælles skriftsprog – Kirsten Rask: Danskernes sprogholdninger - og Dansk Sprognævns – Erik Hansen: Danmarks officielle retskrivningsordbog – Henning Bergenholtz: Brug og misbrug af "Lov om dansk retskrivning"

normere, hvilken bøjningsform dvs. hvilken fleksion der skal være den officielt gældende. Det problem var genstand for en brevveksling mellem Sven Tarp og Dansk Sprognævn. Tarp (2002) refererer denne brevveksling, hvor en medarbejder fra Dansk Sprognævn indrømmer, at der ikke foreligger "noget eksplicit juridisk grundlag" for nævnets holdning i denne sag, men dog fastholder, at Dansk Sprognævn blot følger en dansk tradition: "det er traditionen – sædvaneretten om du vil". Sven Tarp bemærker hertil lakonisk: "Det er mildest talt noget rod." Det er i alle tilfælde højst besynderligt, at man i Dansk Sprognævn mener, at netop Danmark skulle være gået en helt egen vej i forståelsen af retskrivning, og at det skulle være så klart og kendt af alle, at det derfor ikke udtrykkeligt nævnes i retskrivningsloven af 1997.

3. Sædvane og sædvaneret

Man må medgive Dansk Sprognævn, at mange dansklærere uden tvivl anser enhver angivelse i den officielle danske retskrivningsordbog for at være den norm, man i alle officielle sammenhænge skal rette sig efter, og som også mange lærere bruger som rettesnor ved korrektur af elevernes skriftlige opgaver. Men en sådan brug af en ordbog er helt almindelig, ikke bare i Danmark. Enhver ordbog bliver af mange brugere anset for at være et orakel, som angiver den eneste sandhed. Det betyder derfor ikke nødvendigvis, at det er en forpligtende sædvane. Det er uden tvivl en sædvane, men er det en retssædvane?

Termerne **sædvane** og **retssædvane** er juridisk omstridte termer, ofte bruges de som synonymmer. Der foreligger en retssædvane, når man almindeligt, stadig og længe har fulgt en vis fremgangsmåde (*JURIDISK ORDBOG*). Det drejer sig om handlemåder, som er fulgt længe og almindeligt ud fra den forestilling, at de handlende var forpligtet hertil (von Eyben 1991, 150). Men i virkeligheden vindes der næppe meget ved at klistre etiketten "sædvane" på. Hvor meget, der skal til, før man kan tale om en bindende sædvane eller retssædvane, er der stor juridisk tvivl om (Eyben 1975, 727). Der er i juridisk forstand tale om et meget diffust begreb. Specielt er det uklart, hvornår man kan sige, at de handlende har anset sig for **forpligtet** til at følge en bestemt adfærd. Det kan evt. være tilstrækkeligt, at nogen har anset sig **berettiget** til at følge en bestemt handlemåde. Problemet er, at man kun kan påvise, at et vist antal mennesker har følt denne forpligtelse, men man kan ikke påvise, at en sådan opfattelse af forpligtende sædvane er fulgt af alle. Sandheden er nok ofte den, skriver von Eyben (1991, 151), at nogle, men langt fra alle har følt en bestemt forpligtelse eller

berettigelse, andre har så fulgt trop, og andre igen har overhovedet ikke haft nogen mening herom, men har ganske enkelt gjort det samme som så mange andre. Sædvane er alt i alt et yderst diffust begreb, som i mange tilfælde ikke vil kunne anses for at være bindende i juridisk forstand.

Denne opfattelse deles også af Gawinetski (2002), som i sit bidrag med titlen "En uheldig 'sædvane' ved køb og salg af fast ejendom" beskriver en almindelig sædvane ved afsendelse af pantebreve. I en byretssag var problemet, at advokaten svarende til sædvanen havde sendt sælgerpantebrevet til ejendomsmægleren, som herefter begik underslæb. Da der ikke forelå en fuldmagt fra sælgeren, krævede denne beløbet udredet af advokaten. Denne holdning blev afvist af byretten, men dommen er, mener Gawinetski (2002), forkert og vil sandsynligvis blive forkastet ved en højere instans. Advokatens henvisning til en sædvane er ikke tilstrækkelig.

Disse juridiske problemer, som jurister har behandlet i utallige artikler og bøger, kan selvfølgelig ikke løses af én lingvist (forfatteren af dette bidrag), men en anden lingvist (en medarbejder ved eller en formand for Dansk Sprognævn) kan heller ikke med sikkerhed henviser til en retssædvane. Det, vi har brug for, er ét af to: Enten får vi gennem en dom fastslået, at den formentlige sædvane om Dansk Sprognævns påståede normeringsret i forbindelse med fleksionsmorfologi kan anses for en retssædvane. Jeg vil selv mene, at en sådan retssag, fx anlagt af en gymnasieelev, vil afvise, at der er tale om en retssædvane, da loven kun henviser til retskrivning. Eller vi får en revision af sprogloven, som fastslår, at morfologi er eller ikke er omfattet af retskrivningsloven. Jeg vil foreslå det sidste.

4. Traditionsprincippet og sprogbrugsprincippet

Men også selv om en præcision af loven skulle have til følge, at morfologi i modsætning til gældende international videnskabelig standard skulle blive en del af retskrivningen i Danmark, mener jeg, at Dansk Sprognævn med sin sidste udgave af RETSKRIVNINGSORDBOGEN befinder sig på kanten af gældende lov. De grundlæggende principper for Dansk Sprognævns arbejde, som er fastlagt i den bekendtgørelse, der udsendes samtidigt med vedtagelsen af sprogloven, er traditionsprincippet og sprogbrugsprincippet. Traditionsprincippet indebærer, at der som hovedregel ikke må laves om på retskrivningen, heller ikke, når skrivemåden adskiller sig meget fra udtalen (sml. *de*, *det* og *havde*). Traditionsprincippet medfører derudover en mulighed for en fordanskning af

fremmedord, så de svarer til dansk tradition, sml. *metode, korrekt, krebnet* (Hansen 2001a). Sprogbrugsprincippet vil i de fleste tilfælde helt svare til traditionsprincippet, men dette kan brydes, hvis et stort flertal af gode og sikre sprogbrugere i deres skriftsprog ikke mere følger traditionen (jf. bekendtgørelsens § 1, stk. 4). Man skal her lægge mærke til, at bekendtgørelsen tager udgangspunkt i den skriftlige sprogbrug, ikke i udtalen:

Efter sprogbrugsprincippet skrives ord og ordformer i dansk i overensstemmelse med den praksis, som følges i gode og sikre sprogbrugeres skriftlige sprogbrug.

Det er dog udtaleargumenter, som er ledetråden i mange af de ændringer, som er sket mellem anden og tredje udgave af RETSKRIVNINGSORDBOGEN (Hansen 2001a, Hansen 2001b, Jervelund 2001a, 2001b og 2001c, Schack 2001a, 2001b). Jeg har svært ved at se, at disse ændringer er dækket af loven. Eller sagt på en anden måde, Dansk Sprognævn er efter min mening gået langt videre, end loven tillader. Det er ikke blot lovstridigt, men også uhensigtsmæssigt, da de mange ændringer i hurtig takt (fem år siden sidste udgave med mange ændringer) fører til en stor usikkerhed i sprogbrugen.

Desuden ser det ud til, at nogle af de sidst gennemførte ændringer må betegnes som principielle og derfor ikke kan besluttes af sprognævnet (sml. sprognævnslovens § 2. stk. 2 og 3):

I forbindelse med udgivelse af nye udgaver af retskrivningsordbogen kan nævnet på egen hånd foretage ændringer og ajourføringer af ikkeprincipiel karakter.

Ændringer af principiel karakter kræver godkendelse af kulturministeren efter indhentet udtalelse fra undervisningsministeren.

Loven giver ingen eksempler på forskellen mellem principielle og ikke-principielle ændringer, men i bemærkningen til loven nævnes der bl.a. fjernelse af de stumme h'er og d'er og en mulig ændring af endelserne *-tion* og *-sion* til *-sjon* (som vi kender det fra norsk). Jeg mener, at forbudet mod at skrive *linie* og i stedet forlange *linje* er en sådan principiel ændring.

Ændringer af denne art strider desuden både mod traditionsprincippet og mod sprogbrugsprincippet. Der foreligger en lang tradition for at skrive *linie*, denne skrivemåde har været og er stadig den mest udbredte – også i "den praksis, der følges i gode og sikre sprogbrugeres skriftlige sprogbrug", der fastlægges i loven som bærende princip for sprognævnets arbejde. Eksemplet med *linie* er kun et af mange eksempler på den manglende

overholdelse af sproglovens to grundprincipper. Særligt sprogbrugsprincippet tilsidesættes, bl.a. ved kravet om bindestreg i en række komposita, fx *kraft-varme-værk*, og også ved en lang række fleksionsmorfologiske ændringer, jævnfør. kravet om konsonantfordobling i fx *postbuddet* (yderligere eksempler findes i Bergenholtz/Vrang 2002). Nu kan man som sagt betvivle, om dette krav virkelig er en bindende normering og ikke kun et råd om det danske sprog. I så fald er det uklart, om sprogbrugsprincippet udelukkende skal følges ved fastlæggelse af retskrivningen og altså ikke i andre sammenhænge.

Der står ikke noget i loven om, at disse to principper ikke skal bruges på hele retskrivningen. Der er ikke nogen tvivl om, at interpunktion (tegnætning) er en del af retskrivningen (sml. § 2, stk. 2), hvor retskrivning forklares som "stave- og tegnætningsformer". Det betyder, at både traditionsprincippet og sprogbrugsprincippet også skal bruges på fx kommatering, selv om dette blev afvist af næstformanden i Dansk Sprognævn Niels Davidsen-Nielsen i en fjernsynsdiskussion i sommeren 2002. Det er klart, at Dansk Sprognævn her må ty til den nødløsning at afvise kommateringsvalgets mulige relatering til sprogbrugsprincippet. Ellers måtte Dansk Sprognævn afstå fra at være fortalere for det såkaldte enhedskomma, som efter en rundspørge bruges af kun 14% af danskerne og næppe kun af de sprogbrugere, som eksemplarisk følger den gode og sikre sprogbrugers skriftlige sprogbrug.

Der er således meget, der taler for at holde fast ved retskrivningslovens krav om hensyntagen til foreliggende sprogbrug, til sprogbrugsprincippet, dvs. til en nøjagtig deskription og netop ikke en præskription. Det skal medgives, at der ikke hersker fuld overensstemmelse i international lingvistik om forskellen mellem præskription og deskription. Nikula (1992) opfatter ikke disse to termer som antonymer. Hun har (1992, 50) specielt svært ved at forestille sig en ikke-deskriptiv ordbog, da også en præskription efter hendes mening må bygge på en forudgående analyse af sprogbrugen, dvs. deskription. Det burde være sådan, mener jeg, men sådan er det ikke. Der findes ordbøger, som ikke bygger på en deskriptiv analyse; der findes også ordbøger, som vælger angivelser i modstrid med viden om den virkelige sprogbrug. Nikula (2002) synes også at have taget afstand fra sin tidligere opfattelse. Men der er meget i leksikografisk praksis, der tilsyneladende taler for synspunkterne i Nikula (1992). Hermed menes der ikke det faktum, at enhver beskrivelse i sig selv kan være udgangspunkt for regler til tekstproduktion og dermed får en præskriptiv virkning (Wiegand 1986). Det drejer sig om et grundproblem i leksikografisk metodik, om

relationerne mellem leksikografens brug af den empiriske basis og leksikografens påvirkning af ordbogsbrugeren (Nikula 1992, 43). Et andet problem ved forståelsen af forskellen på deskription og præskription foreligger, når en angivelig leksikografisk deskription i betydelig grad adskiller sig fra en nøjagtig deskription. Når en sådan unøjagtighed samtidig ikke forbindes med overvejelser om den pågældende ordbogs funktion, bliver resultatet som i tilfældet med den danske officielle retskrivningsordbog en ikke virkelig deskriptiv ordbog, men en uklar blanding af præskriptive og deskriptive afgørelser (Bergenholtz/Bøgelund 1992).

Svaret på spørgsmålet i bidragets titel må være et ja. Loven er i hele sin tendens deskriptiv, dels i relation til tidligere, dels i relation til den nuværende sprogbrug. Dansk Sprognævn går langt ud over lovens bogstav og ånd.

5. Forslag til ny dansk sproglov

Mange ordbøger når først i anden udgave en virkelig høj kvalitet. Dette gælder måske også for nogle love. Jeg vil foreslå kulturministeren at foretage de nødvendige ændringer og præcisioner i retskrivningsloven. Her må det først og fremmest defineres, hvad der forstås ved retskrivning. Og det vil være uhensigtsmæssigt, hvis en sådan definition er i modstrid med international videnskabelig norm. Det bør endvidere fastlægges, at Dansk Sprognævn kun med et mellemrum på fx 20 år må komme med andre ændringer end tilføjelse af nye opslagsord. Men der bør ikke ændres ved de to grundlæggende principper for fastlæggelse af retskrivningen: traditionsprincippet og sprogbrugsprincippet.

6. Litteratur

- Bergenholtz, Henning (1991): *Rechtschreibwörterbuch, bleib bei Deinen Leisten!*. I: *Rechtschreibwörterbücher in der Diskussion*, hrsg. von Gerhard Augst u. Burkhard Schaefer. Frankfurt a.M./Bern/New York/Paris: Peter Lang 1991, 403-417.
- Bergenholtz, Henning/Joachim Mugdan (1979): *Einführung in die Morphologie*. Stuttgart: Kohlhammer 1979. (= *Urban-Taschenbuch* 296).
- Bergenholtz, Henning/Christina Bøgelund (2002): Hvor præskriptiv er en deskriptiv ordbog? Hvor deskriptiv er en præskriptiv ordbog? I: *LexicoNordica* 9, 2002 (i trykken).
- Bergenholtz, Henning/Vibeke Vrang (2002): Ret og pligt. Om nye danske retskrivningsordbøger. I: *Hermes* 29, 2002, 197-216.

- DUDEN-GWB = *Duden. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache in zehn Bänden. 3., völlig neu bearb. und erw. Aufl.* Hrsg. vom Wissenschaftlichen Rat der Dudenredaktion. Mannheim/Leipzig/Wien/Zürich: Dudenverlag 1999.
- Gawinetski, Jørgen (2002): En uheldig "sædvane" ved køb og salg af fast ejendom! I: *Advokaten* 10/2002, 220.
- Hansen, Erik (2001a): Lovens bogstav. I: *Nyt fra Sprognævnet* 2001/4 november, <http://www.dsn.dk/nfs/2001>.
- Hansen, Erik (2001b): Retskrivningsordbogen 2001. I: *Mål & Mæle* 3-2001, 29-30.
- Jervelund, Anita Ågerup (2001a): Nye opslagsord. I: *Nyt fra Sprognævnet* 2001/4 november, <http://www.dsn.dk/nfs/2001-4.htm>.
- Jervelund, Anita Ågerup (2001b): Stregen strøget! I: *Nyt fra Sprognævnet* 2001/4 november, <http://www.dsn.dk/nfs/2001-4.htm>.
- Jervelund, Anita Ågerup (2001c): Postbuddet, publikummet og pyjamassen. Dobbeltskrivning af konsonanter i bøjningsformer. I: *Nyt fra Sprognævnet* 2001/4 november, <http://www.dsn.dk/nfs/2001-4.htm>.
- JURIDISK ORDBOG = W.E. von Eyben: *Juridisk ordbog*. Tiende udgave. København: Gad 1996.
- NATIONALENCYKLOPEDINS ORDBOK = *Nationalencyklopedins ordbok*. Utarbetad vid Språkdata Göteborgs universitet. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker 1995.
- Nikula, Kristina (1992): Deskriptiva ordböcker – finns dom? I: *Nordiske studier i leksikografi. Rapport fra Konferanse om leksikografi i Norden 28.-31.mai 1991*, red. av Ruth Vatvedt Fjeld. Oslo: Nordisk forening for leksikografi 1992, 43-52.
- Nikula, Kristina (2002): Finlandssvenskan, normen och ordböckerna. I: *LexicoNordica* 9, 2002 (i trykken).
- NLO = Henning Bergenholtz/Ilse Cantell/Ruth Vatvedt Fjeld/Dag Gundersen/Jón Hilmar Jónsson/Bo Svensén: *Nordisk leksikografisk ordbog*. Oslo: Universitetsforlaget 1977.
- ODS = *Ordbog over det danske sprog*. 28. bind. København: Gyldendal 1981.
- RETSKRIVNINGSORDBOGEN = Dansk Sprognævn: *Retskrivningsordbogen*. 3. udgave. København: Aschehoug 2001.
- Schack, Jørgen (2001a): Ændringer i opslagsords staveform eller ordform. I: *Nyt fra Sprognævnet* 2001/4 november, <http://www.dsn.dk/nfs/2001-4.htm>.

- Schack, Jørgen (2001b): Ændringer i retskrivningsreglerne. I: *Nyt fra Sprognævnet 2001/4 november*, <http://www.dsn.dk/nfs/2001-4.htm>.
- Tarp, Sven (2002): Kritiske bemærkninger til den officielle danske retskrivningsordbog. I: *LecicoNordica 9*, 2002 (i trykken).
- von Eyben, W.E. (1975): *Juridisk Grundbog. Bind III. Retskilder*. København: Juristforbundets Forlag 1975.
- von Eyben, W.E. (1991): *Juridisk Grundbog. Bind 1. Retskilderne*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag 1991.
- Wiegand, Herbert Ernst (1986): Von der Normativität deskriptiver Wörterbücher. Zugleich ein Versuch zur Unterscheidung von Normen und Regeln. I: *Sprachnormen in der Diskussion. Beiträge vorgelegt von Sprachfreunden*. Berlin/New York: de Gruyter 1986, 72–101.